

ОЦІНКА ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ КОМУНАЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА: БУХГАЛТЕРСЬКИЙ АСПЕКТ

*ПУСТЯК О.В., асистент,
Полтавський національний технічний університет
ім. Ю.Кондратюка*

У статті досліджено проблемні питання оцінки власного капіталу комунальних підприємств та запропоновано власну методику визначення вартості власного капіталу.

Problem questions of an estimation of own capital of the municipal enterprises are investigated in article and own technique of definition of cost of own capital is offered.

Постановка проблеми. Оцінка власного капіталу в Україні донедавна розумілася як оцінка бізнесу окремого суб'єкта господарювання з акцентом на майновому характері. Відповідно, вартість бізнесу та вартість підприємства визначалася за вартістю активів, сформованих за рахунок власних джерел. Зазначена позиція активно застосовувалася в період першої хвилі приватизації державного та комунального майна і повністю нівелювала майбутні можливості підприємства, соціальну значимість приватизовуваних об'єктів та, як зазначає російський економіст Ф. Б. Риполь-Сарагоси, «позабалансові позиції невідчутних активів» [10, с.69], які з огляду на діючі норми бухгалтерського обліку не відображаються у складі основних чи то оборотних засобів. Так до прихованої вартості бізнесу можна віднести гудвіл, технології, компетенцію фірми, стратегії, лідерство, інновації, динамічні здібності фірми, людський капітал, бренди тощо. Отже, оцінка бізнесу виступає поняттям ширшим ніж оцінка власного капіталу, остання, в свою чергу, є важливою висхідною ланкою всього процесу оцінки вартості підприємства.

З огляду на специфіку організаційно-правової форми діяльності комунальних підприємств (далі КП) актуальність оцінки власного капіталу обумовлена не стільки необхідністю отримання правдивої інформації при продажу об'єкта бізнесу, чи то його приватизацією, скільки визначенням реального розміру корпоративних прав місцевої громади у власному капіталі КП та відображення даної інформації в установчих документах та в обліку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання визначення вартості підприємства завжди були у центрі уваги. Значний внесок у розгляд питань теорії і практики оцінювання бізнесу загалом та власного капіталу, як його частини, зокрема зробили такі вчені-економісти, як А.Г. Грязнова, П.В. Круц, Ф.Б. Риполь-Сарагоси, О.В. Парамонов, О.В. Гурнак та інші. Проте значна частина публікацій з питань оцінки власного капіталу підприємства спрямована переважно на зарубіжний досвід ринкової економіки, а запропоновані моделі оцінки власного капіталу не враховують специфіки господарської діяльності КП, що у свою чергу унеможливає їх застосування на практиці.

Метою статті є теоретико-методична розробка моделі оцінки власного капіталу КП. Поставлена мета потребує здійснення критичного аналізу наявних методів оцінки власного капіталу в бухгалтерському обліку на доцільність використання КП та розробку власної оптимальної моделі.

Виклад основного матеріалу. У економічній науково-довідниковій літературі [4, с. 617 - 618] та нормативних актах [6] «оцінка» виступає як процес визначення в грошовому вимірнику вартості об'єктів бухгалтерського обліку з метою їх подальшого визнання, віднесення на баланс, оподаткування, страхування, приватизації, оренди тощо.

Оцінка власного капіталу, означає процес визначення грошового еквіваленту вартості власного капіталу як елемента фінансової звітності при його визнанні та відображенні у «Балансі» та «Звітові про власний капітал» з метою отримання правдивої інформації для потреб обліку, аналізу та прийняття управлінських рішень.

На даний момент в діючому законодавстві України та міжнародних стандартах конкретних рекомендацій стосовно здійснення оцінки власного капіталу юридичної особи, суб'єкта комунальної власності немає.

За схожістю в питаннях володіння та розпорядження державним та комунальним майном, а також за способом і формою організації статутного капіталу вважаємо допустимим у деяких випадках використання запропонованої Постановою №1406 [9] методики оцінки вартості власного капіталу. Визначення вартості, згідно рекомендацій, пропонується вести на підставі даних бухгалтерської звітності: №1 «Баланс» та №2 «Звіт про фінансові результати» двома

способами. Перший запропонований спосіб – визначення книжкової (бухгалтерської) вартості (ст.9 абз. 3) власного капіталу, що дорівнює вартості зазначеного у першому розділі пасиву балансу на останню звітну дату, що передеє даті оцінки. Другим запропонованим способом є визначення вартості власного капіталу як вартості дочого підприємства (ст.9 абз.4) як співвідношення чистого річного прибутку до різниці показника прямої капіталізації і довгострокового боргу, що по суті не має економічного сенсу у застосуванні до збиткових підприємств, якими в основному і є КП.

Кожна із економічних наук, займаючись дослідженням власного капіталу підприємства, пропонує різноманітні методи і способи оцінки його вартості. Так, у бухгалтерському обліку, головню, використовується метод балансової вартості із застосуванням таких видів оцінок як залишкова вартість, скорегована балансова вартість, середньозважена вартість, ліквідаційна вартість. Застосовувані моделі у фінансовому менеджменті, які базуються на теорії граничної корисності, оперують такими методами: дисконтування грошових потоків на власний капітал, капіталізації доходу, метод опціонів; при оцінці інвестиційних проєктів широко використовуються такі методи визначення вартості власного капіталу, як модель прогнозованого росту дивідендів, модель капітальних активів (САРМ), модель прибутку на акцію, модель премії за ризик, модель визначення вартості тількино залученого капіталу.

Разом з тим зазначений перелік не охоплює всієї сукупності численних форм і методів проведення оцінки. До того ж, математичний та технічний інструментарій згаданих методів широко наводиться і розглядається в літературних джерелах, тому потреби детального аналізу із поетапним описом здійснення розрахунків немає, зупинимося лише на змістовій характеристиці та критичному аналізі найбільш використовуваних у вітчизняній та зарубіжній практиках способах оцінки власного капіталу.

Кожен із зазначених методів має як свої переваги, так і недоліки: один із них дають приблизні результати, інші - передбачають визначення справедливої вартості об'єктів майна із залученням спеціалістів-оцінщиків чи проведенням складних математичних розрахунків і є ресурсоемним, до того ж, деякі розрахунки виконуються лише для підприємств акціонерного, пайового капіталу чи із використанням біржових індексів, що за умови нерозвинутої в Україні інфраструктури товарних і фондових ринків, в принципі

неможливе.

Оцінку власного капіталу КП пропонуємо здійснювати за такою схемою: підготовчий етап; визначення мінімальної та максимальної межі вартості власного капіталу; здійснення корегувань показників бухгалтерської звітності; проведення безпосередніх математичних розрахунків та узагальнення результатів з підведенням підсумку.

На підготовчому етапі з метою досягнення об'єктивного та точного результату визначення величини власного капіталу КП необхідно дотримуватися таких процедур:

1. Дослідження та вивчення документів і матеріалів, наданих адміністрацією комунального підприємства:

- статут, свідоцтво про реєстрацію, список переданого комунального майна із зазначенням його вартості на момент передачі, наказ про облікову політику тощо;

- річна фінансова звітність підприємства, пояснення до «Балансу» та «Звіту про власний капітал», податкова звітність, аудиторські висновки, висновки КРУ;

- інвентарні списки, акти переоцінки майна, акти інвентаризаційної комісії, технічну документацію на об'єкти основних засобів та схеми їх розташування, акти оцінки майна, якщо такі проводилися, акти передачі комунального майна в статутну діяльність та вилучення майна із статутної діяльності за рішенням органів місцевого самоврядування.

Перегляд вище перелічених документів проводиться з метою визначення рівня організації бухгалтерського та управлінського обліку на підприємстві та рівня достовірності наданої управліннями інформації.

2. Безпосереднє відвідування майнових об'єктів, які використовуються у статутній діяльності комунального підприємства, їх огляд та оцінювання на місці із залученням експертів самого підприємства чи то сторонньої організації.

3. Аналіз економічного стану галузі, підприємства та визначення впливу державного регулювання ціни і залежності підприємства від державної підтримки.

Експрес аналіз економічного стану галузі та фінансового стану підприємства проводиться з метою визначення майбутньої моделі оцінки власного капіталу.

На другому етапі здійснення оцінки власного капіталу необхідно

встановити нижню межу вартості, тобто менше якої власний капітал не може бути відображений в установчих документах та верхню межу ринкової вартості власного капіталу, сумі якої може дорівнювати але не перевищувати.

Висхідною точкою розрахунку вартості власного капіталу є визначена балансова вартість, а оскільки розрахунки здійснюються на основі фінансової звітності, то є впевненість, що отримані результати розрахунків будуть однаковими для усіх зацікавлених осіб.

Загальноприйнятий балансовий спосіб оцінки власного капіталу з точки зору складності процедури розрахунку являється найбільш простим, але оцінений балансовими методами розмір власного капіталу не завжди відповідає ринковій вартості. Причиною такої проблеми, на основі узагальнення поглядів деяких дослідників [10, с.69-70; 12, с. 102] вбачаємо у тому, що баланс, як основне джерело інформації має ряд недоліків, що впливають на результат оцінки:

- не відображає прихованого капіталу підприємства, який безпосередньо впливає на вартість бізнесу та вартість капіталу (кадровий склад, кваліфікація персоналу, інноваційні технології, репутація фірми тощо);

- у практичній діяльності КП не завжди формують резерви сумнівних боргів дебіторської заборгованості, технічні резерви, резерви гарантійних зобов'язань, що призводить до завищення валюти балансу та вартості чистих активів;

- інформація в балансі завжди матиме ретроспективний характер про факти господарського життя підприємства.

По суті, традиційні методи бухгалтерського обліку не задовольняють основну вимогу процесу оцінки: ринковий характер, який реалізується під впливом сукупності ринкових факторів: ризику, часу, ринкової кон'юнктури, рівня конкуренції, економічними особливостями, а також макро- і мікросередовищем діяльності суб'єкта господарювання.

Верхню межу власного капіталу КП пропонуємо встановлювати на рівні ринкової (справедливої) вартості. Процедура визначення ринкової вартості власного капіталу ґрунтовно описана російською дослідницею Федотовою М.А. у докторській дисертації на тему «Ринкова вартість власного капіталу підприємства (Питання теорії і методології)», де авторкою у політекономічному аспекті визначено основні фактори впливу на ринкову вартість власного капіталу підприємства (очікувану чи фактичну): прибуток в майбутньому,

співвідношення попиту і пропозиції, ступінь контролю, який має власник підприємства, серед них визначальним виділено «ризик можливої невдачі потенційного інвестора» та запропоновано верхньою граничною межею ринкової вартості власного капіталу визнавати «поточну вартість майбутніх доходів, які може отримати власник від підприємства» [11, с.88-89].

З огляду на вищесказане, цілком логічним являється включення до вартості власного капіталу ймовірних прибутків, зваживши на фінансову стійкість та стабільність підприємства. Але постає питання стосовно такого способу оцінки для збиткових КП, чи то фінансово нестійких підприємств, що опинилися перед загрозою банкрутства, адже бізнес такого суб'єкта господарювання нічого не вартий, адже наявне майно підприємства часто не в змозі покрити заборгованість, і єдиним, що залишається власникові – продати майно, яким володіє підприємство. У такому випадку балансовий власний капітал підприємства (нижня межа), судячи із математичних розрахунків матиме від'ємне значення, що справедливо визначено Яремком І.Й. «економічним нонсенсом», адже «від'ємні економічні категорії» [12, с. 8] суперечать як загальним правилам економічної науки, так і є недопустимими у методології бухгалтерського обліку.

У даному випадку ринкова вартість власного капіталу збиткового підприємства повинна визначатися ліквідаційною вартістю його активів, а граничною межею вартості власного капіталу є вартість майна при ймовірній ліквідації. Так, як самого факту ліквідації не відбувається, тому не вбачаємо за необхідне зменшувати отриманий результат після вирахування зобов'язань на суму ймовірних витрат на ліквідацію. Отже, одним із допустимих способів оцінки власного капіталу збиткових підприємств є визначення ліквідаційної вартості без встановлення верхньої та нижньої межі.

На третьому етапі у запропонованій нами моделі перед проведенням математичних розрахунків у випадку встановлення такої потреби, необхідно здійснити корегування даних бухгалтерської звітності за запропонованою в ст. 5 – 10 П(С)БО 22 «Вплив інфляції» [7] та додатках до нього методикою корегування показників балансу та звіту про власний капітал.

На заключному етапі, для більшої точності, можна здійснити розрахунок вартості власного капіталу декількома способами із подальшим узгодженням результатів та виділенням середнього показника.

Серед методів оцінки власного капіталу, що застосовуються рівноцінно як у бухгалтерському обліку, так і у фінансовому та інвестиційному менеджменті можна назвати метод оцінки вартості окремих елементів капіталу, досліджений та описаний такими авторами: у бухгалтерському обліку – С.Я. Зубілевич [8, с.202-203] та Астахов В.П. [1, с.889 - 890], у фінансовому менеджменті – Бланк І.О. [2, с. 301 – 308].

Методика оцінки елементів власного капіталу Бланка І.О. [2, с. 301 - 308], з поміж інших, вирізняється чітко виділеними етапами та повнотою опису процедур здійснюваних управлінцем на кожному з етапів оцінки елементів власного капіталу. Остаточний результат обрахунку автор дослідження пропонує подавати у вигляді показника середньозваженої вартості, отриманого шляхом «визначення вартості окремих складових елементів власного капіталу та питомої ваги кожного із цих елементів» в загальній його сумі [там же, с. 308].

Висновок. 1. Оцінка власного капіталу комунального підприємства являє собою процес визначення грошового еквіваленту вартості власного капіталу як елемента фінансової звітності при його визнанні та відображенні в обліку.

2. З метою вдосконалення діючої законодавчо-нормативної бази запропоновано на законодавчому рівні затвердити методичні рекомендації стосовно оцінки корпоративних прав територіальної громади, в основі якої може бути використана розроблена автором методика оцінки власного капіталу комунального підприємства.

3. Пріоритетними напрямками подальшого дослідження є проблемні питання оцінка власного капіталу збиткових підприємств, побудова математичної моделі оцінки, відображення в обліку результатів оцінки власного капіталу КП.

Література:

1. Астахов В.П. Бухгалтерский (финансовый) учт: Учебное пособие. Серия «Экономика и управление». – М.: ИКЦ «МарТ»; Ростов н/Д: Издательский дом «МарТ», 2003. – 928 с.

2. Бланк И.А. Управление активами и капиталом предприятия / И.А. Бланк – К.: Ника-Центр, Эльга, 2003. – 448 с.

3. Гурнак О. В. Визначення оцінки величини власного і позикового капіталу в управлінні структурою капіталу підприємства / О. В. Гурнак // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна. Випуск 53. – Донецьк, ДонНТУ, 2002.

– С. 125 - 133.

4. Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – К.: Знання, 2007. – 1072 с.

5. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» №996-XIV від 16.07.99 р.

6. Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» № 2658-III від 12.07.01 // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – 47. – С. 251

7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 22 «Вплив інфляції», затверджено наказом Міністерства фінансів України від 28.02.2002 р. №147, зі змінами.

8. Посібник з бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності підприємствами України / [Зубілевич С.Я., Кравченко І.Ю., Прокопенко О.О. та ін.]. – [3-є вид. переробл. та доп.]; Проект Агентства США з Міжнародного Розвитку «Реформа бухгалтерського обліку та аудиту в Україні». – К.: Вид-во «Укрпапір», 2002. – 472 с.

9. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Методики оцінки державних корпоративних прав» № 1406 від 02.08.1999 р., зі змінами та доповненнями

10. Риполь-Сарагоси Ф.Б. Основы оценочной деятельности: Учебное пособие / Ф. Б. Риполь-Сарагоси. – М.: «Издательство ПРИОР», 2001.- 240 с.

11. Федотова М.А. Рыночная стоимость собственного капитала предприятия (Вопросы теории и методологии): дис. на соискание учен. степени док. экон. наук: спец. 08.00.01 – политическая экономия / Федотова Марина Алексеевна; Финансовая академия при правительстве Российской Федерации. – Москва, 1995. – 288 с.

12. Яремко І. Й. Оцінка капіталу підприємства: інформаційне забезпечення вартісно-орієнтованої концепції управління підприємством: монографія / І. Й. Яремко. – Львів: Новий Світ-2000, 2005. – 236 с.